

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 336.71-047.44(477)

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-7>

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ БАНКУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Н. І. ВОЛКОВАкандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і банківської справи;**В. М. ДУДАР**магістрант,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Анотація. *Мета статті* полягає у висвітленні теоретичних, методичних і практичних засад формування та оцінювання ефективності фінансової стратегії банку, враховуючи вплив умов невизначеності. **Методика дослідження.** *Досягнення поставленої у статті мети* зумовило застосування таких методів дослідження: узагальнення, зіставлення, аналізу та синтезу. **Результати.** *У статті детально розглянуто основні підходи до розуміння категорії невизначеності, а також розмежовано поняття «невизначеність» та «ризик».* З'ясовано, що наукове підґрунтя невизначеності є недостатнім і потребує подальшого розвитку. Проаналізовано вплив умов невизначеності на формування фінансової стратегії банку. **Практична значущість результатів дослідження.** *Застосування на практиці запропонованої за результатами дослідження моделі оцінювання дасть змогу проаналізувати ефективність формування фінансової стратегії банку.*

Ключові слова: невизначеність, ризик, фінансова стратегія, модель оцінювання фінансової стратегії, доходи банку, ліквідність, адекватність капіталу, результати діяльності банку.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Актуальність оцінювання ефективності фінансової стратегії банку в умовах невизначеності на сучасному етапі зумовлена роботою українських банків спочатку в умовах пандемії, спричиненої COVID-19, а згодом також і під час повномасштабного вторгнення. Тому сучасне ефективне управління банківською установою потребує, перш за все, вирішення завдання вибору ефективної фінансової стратегії банку, яка буде покликана враховувати умови сучасності, а також здійснення вибору найбільш відповідного методу оцінювання ефективності її формування.

Банківська система відіграє одну з ключових ролей у сфері фінансових відносин держави. Тому завдяки формуванню ефективної фінансової стратегії банківської установи в умовах невизначеності та, як наслідок, мінливого економічного середовища можливо забезпечити умови для стабілізації діяльності усіх учасників фінансового ринку України. Адже саме умови динамічного перехідного періоду значно підвищують ймовірність негативного впливу помилкових управ-

лінських рішень на ефективність банківської діяльності. Отже, для збереження конкурентоспроможності, прибутковості та ліквідності банку важливими є не лише формування, а й якісне оцінювання ефективності його фінансової стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і методологічним аспектам формування фінансової стратегії банку присвячені наукові праці провідних українських та зарубіжних вчених. Зокрема, даній проблематиці присвячені дослідження таких науковців: Маршалла Дж., Мескона М., Крутова А., Петерсона Р., Портера М., Чандлера А., Амеліна І., Анософфа І., Бланка І., Вітлінського В., Ермошенка М., Кривицької О., Коваленко В. та інших дослідників. Засновником теорії невизначеності є Кейнс Дж., який запропонував трактування цієї концепції. Ґрунтовно досліджували теорію невизначеності Найт Ф. та Мізес Л., які вивчали невизначеність комплексно, сформулювали поняття «неясність», розмежували категорії «невизначеність» та «ризик». Над вивченням невизначеності як економічної категорії також працювали українські науковці Воскресенська О., Якоб І. Значний вклад у розкриття цієї теми зробили праці

Розмаїнського І., Ольсевича Ю. та Черкасова В., що систематизували поняття невизначеності та досліджували проблему у контексті світової фінансової кризи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Попередній аналіз наукових робіт свідчить про те, що в дослідженнях не в повній мірі розкрито категорію невизначеності як умови впливу на формування фінансової стратегії банківської установи. У цьому контексті подальшого дослідження також потребує питання створення та апробації моделі оцінювання ефективності формування фінансової стратегії банку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найчастіше невизначеність зіставляють з ризиком, адже вона пов'язана з неможливістю оцінити ймовірність настання певних подій та масштаби їхнього вияву. Проте відмінність невизначеності від ризику полягає в тому, що ризик передбачає можливість оцінки ймовірності настання подій та наслідків їхньої реалізації [1].

На думку Хіларі Ж., поняття ризику і невизначеності не можна ототожнювати, оскільки невизначеність в принципі непередбачувана, а в управлінні ризиками є певні прогнозовані результати. Навіть якщо ми не знаємо їх напевно, ми можемо їх моделювати з часткою ймовірності.

Самуельсон П. писав: «...невизначеність породжує невідповідність між тим, чого люди очікують, і тим, що дійсно відбувається» [2].

Поняття «невизначеність» є недостатньо дослідженим як на теоретичному, так і на прикладному рівнях, проте в економічній літературі все-таки існує декілька підходів до визначення сутності цього поняття, які щороку змінювалися та вдосконалювалися.

Особливої уваги потребують визначення поняття «невизначеності», які запропонували дослідники класичної економічної теорії Кейнс Дж., Найт Ф. і Мізес Л. (табл. 1).

Дж. Кейнс у «Загальній теорії зайнятості, проценту та грошей» окреслював сутність та виокремлював значимість невизначеності майбутнього під час соціально-економічного планування. За кейнсіанською теорією, майбутнє економічного розвитку не тільки невизначене, але й

непізнане, так як більша частина інформації щодо цього майбутнього ще не створена [3].

Ф. Найт вирізняє терміни «ризик» та «невизначеність», тобто визначає ризик як стан, в якому існує можливість отримати розподіл ймовірностей результатів таким чином, щоб застрахувати їх, а невизначеність як стан, у якому такого розподілу можливостей не існує [3]. Згодом поняття «невизначеності» почали ототожнювати з визначенням ризику Ф. Найта, а сам ризик прирівняли до категорії неоднозначності.

Л. Мізес зазначав, що невизначеність є фундаментальною умовою існування свободи вибору. У своїй праці «Людська діяльність» автор зазначає: «Ми можемо уявити, що результати усіх подій та змін зумовлені вічними незмінними законами, які керують становленням та розвитком усього Всесвіту. Ми можемо вважати усі необхідні зв'язки та взаємозалежність явищ, тобто їх причинно-наслідковий зв'язок, фундаментальним та висхідним фактом. Ми можемо повністю відкинути поняття невизначеної події. Але як би там не було, фактом залишається те, що від діючої людини майбутнє приховане. Якщо би майбутнє було б відоме людині, то вона б не стояла перед вибором та не діяла би» [3].

У працях зарубіжних авторів невизначеність тлумачать як ситуацію, в якій економічні агенти усвідомлюють свої обмежені знання про наявні факти та можливі майбутні результати [4]. У своїй праці Л. Карнізова та К. Лі підкреслюють, що невизначеність допомагає передбачити спади за наявності стандартних фінансових змінних [5].

Вітчизняна дослідниця О. Віннічук визначає цю категорію як неможливість точно спрогнозувати оптимальний вектор розвитку складної системи, певну реакцію на багатоваріантність, неоднозначність суспільних процесів [6]. В. Черкасов трактує невизначеність як «постійну мінливість умов, швидку та гнучку переорієнтацію виробництва, мінливість ринку взагалі» [7].

Українські банки, зокрема і АБ «УКРГАЗ-БАНК», четвертий рік поспіль працюють в умовах загальної невизначеності: спочатку через карантинні заходи у зв'язку з поширенням коронавірусу COVID-19, а згодом також і під час повномасштабного вторгнення. Працювати у реаліях

Таблиця 1

Альтернативні визначення поняття «невизначеність»

Дослідник	Трактування поняття «невизначеність»
Дж. Кейнс	це події, що не мають наукової бази для обчислення ймовірності їх настання, але потребують певних дій щодо їх усунення.
Ф. Найт	недостатня обізнаність та необхідність діяти, спираючись не на власний розсуд, а на конкретні знання.
Л. Мізес	наслідок обмеженості людських можливостей, який не дає можливості встановити необхідні закони та створює ситуації ніби випадкових подій. Вчений визначає невизначеність як основну умову існування свободи вибору.

Джерело: складено на основі [3]

сьогодення, використовуючи старі інструменти та методи неможливо, тому існує критична потреба в створенні моделі оцінювання ефективності формування фінансової стратегії банку. На основі проведеного дослідження запропоновано модель оцінювання ефективності фінансової стратегії та здійснена її апробація (рис. 1).

З метою проведення детальнішого і глибшого аналізу ефективності фінансової стратегії застосовуємо модель для оцінювання фінансових результатів АБ «УКРГАЗБАНК».

1. Визначення джерел доходів

Для цілей управління АБ «УКРГАЗБАНК» виділив п'ять операційних сегментів, виходячи з продуктів та послуг:

– юридичні особи: переважно надання кредитів, обслуговування депозитів та поточних рахунків юридичних осіб та клієнтів-установ;

– клієнти малого та середнього бізнесу (МСБ): переважно обслуговування клієнтів за цільовими програмами кредитування, депозитів та поточних рахунків клієнтів, діяльність яких відповідає певним критеріям та межах;

– фізичні особи: переважно обслуговування депозитів фізичних осіб, надання споживчих кредитів, овердрафтів, обслуговування кредитних карт та здійснення грошових переказів;

– фінансові установи: переважно розміщення та залучення коштів від інших фінансових установ;

– управління активами та інше: фінансові та інші центральні функції [8].

Тому вважаємо за доцільне зробити аналіз джерел доходів, враховуючи вищенаведену сегментацію.

На основі даних, наведених на рис. 2 розуміємо, що доходи, отримані від обслуговування юридичних осіб та управління активами за досліджувані періоди перевищують інші види доходів.

Проте у 2022 році стрімко набрали обертів доходи від обслуговування фінансових установ.

2. Аналіз дотримання вимог ліквідності НБУ

Постановою правління НБУ № 13 «Про введення коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» і рішенням правління НБУ № 101-рш «Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» від 15 лютого 2018 року, з 01 березня 2018 року введено новий норматив ліквідності – LCR (Liquidity Coverage Ratio) (короткострокова ліквідність) – ключовий елемент реформ Базельського комітету, що дозволить забезпечити більшу стійкість банківського сектора. Коефіцієнт входить до угоди Базель III, який вводить нові нормативні вимоги з ліквідності. Головна мета угоди «Базель III» – це посилення вимог до капіталу та підвищення якості управління ризиками в банківській діяльності. Постановою Національного банку визначено, що коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) «установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію» [9].

Зазначимо, у банківську систему України був запроваджений новий пруденційний норматив – коефіцієнт чистого стабільного фінансування або NSFR (англ. Net Stable Funding Ratio), який став обов'язковим до виконання з 1 квітня 2021 року. Рішення про запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) затверджене постановою Правління НБУ від 24.12.2019 № 158 [9]. Головною метою запровадження нормативу NSFR є стимулювання банків до того, щоб вони поклалися на більш стабільні та довгострокові джерела фондуювання, водночас зменшуючи залежність від короткострокового фінансування. Це дозволяє збалансувати їхні активи та пасиви за строками погашення і сприятиме зни-

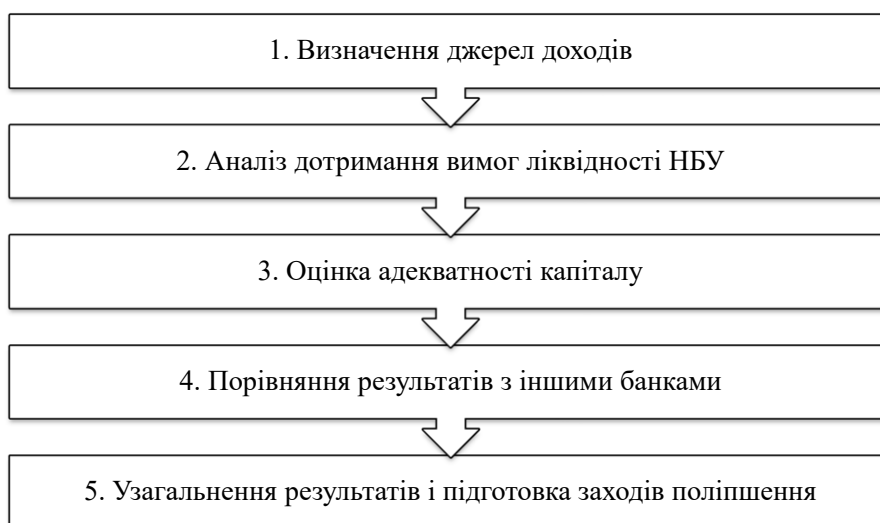

Рис. 1. Модель оцінювання ефективності формування фінансової стратегії

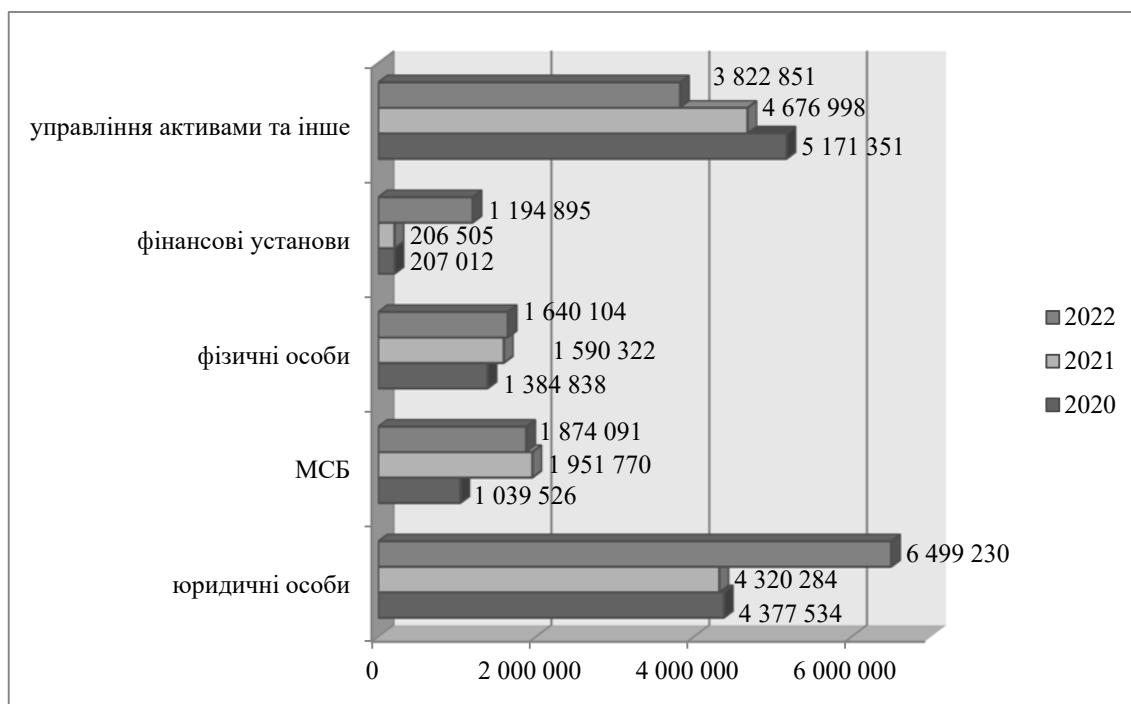

Рис. 2 Структура джерел доходів АБ «УКРГАЗБАНК» за сегментуванням клієнтів у 2020–2022 рр., грн.

женню одного з системних ризиків для фінансової стабільності, пов'язаного з короткостроковістю фондування банків [9]. Динаміка показників ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК» наведена у табл. 2.

За результатами аналізу показників LCR_{вв} (коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами) та LCR_{ів} (коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті) встановлено, що Банку протягом 2020–2022 років вдалося дотримуватися належного рівня ліквідності (за вимогами НБУ нормативні значення коефіцієнту покриття ліквідності в усіх валютах та окремо в іноземних валютах становлять не менше 100%).

Показник NSFR (коефіцієнт чистого стабільного фінансування) у 2020 році не розраховувався, оскільки рішення про його впровадження було ухвалено лише у 2021 році. За вимогами НБУ нормативне значення показника NSFR становить 90% – з 1 жовтня 2021 року; 100% – з 1 квітня 2022 року [9]. Тому, аналізуючи дані наведені в табл. 2, з'ясовано, що Банку протягом 2021–2022 років вдалося досягнути достатнього

значення коефіцієнту чистого стабільного фінансування. Це свідчить про те, що банк має достатній рівень збалансованості активів та пасивів і довгострокові джерела фондування (строки погашення довгострокові, активи перевищують пасиви).

3. Оцінка адекватності капіталу

Згідно з існуючими вимогами до рівня капіталу, встановленими НБУ, банки повинні підтримувати показник співвідношення капіталу та активів, зважених на ризик («показник адекватності капіталу за українськими нормативними вимогами»), вище певного встановленого мінімального показника. У 2020, 2021 та 2022 роках зазначений мінімальний рівень, становив 10% [9].

З отриманих результатів, наведених в табл. 3 робимо висновок, що показники капіталу та нормативів Н2, Н3 досягли своїх максимальних значень у 2021 році та досить суттєво знизилась у 2022 році, проте все одно перебували на достатньому рівні. Це свідчить про те, що банк зможе своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торго-

Таблиця 2

Динаміка показників ліквідності АБ «УКРГАЗБАНК», %

Показники	Рік		
	31 грудня 2020	31 грудня 2021	31 грудня 2022
LCR _{вв} , коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами	226,99%	166,04%	142,73%
LCR _{ів} , коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті	143,77%	146,65%	167,15%
NSFR, коефіцієнт чистого стабільного фінансування	-	129,74%	113,89%

Таблиця 3

Динаміка капіталу АБ «УКРГАЗБАНК», грн., %

Показники	Рік		
	2020	2021	2022
Основний капітал	8 314 311	8 701 893	7 538 083
Додатковий капітал	93 325	2 771 199	64 000
Відвернення	6 660	-	-
Регулятивний капітал	8 400 976	11 473 092	7 602 083
Норматив Н2	14,31%	19,67%	10,88%
Норматив Н3	14,16%	14,92%	10,79%

вельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

4. Порівняння результатів з іншими банками

Аналізуючи результати АБ «УКРГАЗБАНК» за 2020–2022 роки (рис. 3), робимо висновки, що позитивна динаміка прибутковості спостерігалася у 2020 та 2021 роках, що дало банку змогу в цей період наблизитися до результатів ключових українських банків, не враховуючи ПриватБанк. Проте прибутки банку є значно нижчими у порівнянні з найкращими гравцями банківського сектору, особливо у 2022 році (коли банком були отримані найбільші збитки).

5. Узагальнення результатів і підготовка заходів поліпшення

На основі аналізу усіх елементів моделі оцінюванні, можемо зробити висновки, що загалом поточна фінансова стратегія АБ «УКРГАЗБАНК» є досить ефективною, що підтверджується аналізованими показниками. Проте у ході дослідження простежується вплив умов мінливого економічного середовища, яке варто враховувати у плануванні майбутніх періодів.

Після апробації моделі оцінювання формування фінансової стратегії доцільно надати рекомендації та заходи для покращення показників діяльності банку в умовах невизначеності.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому

напрямі. У ході дослідження з'ясовано, що категорія невизначеності тісно пов'язана з ризиком, хоча має певні особливості. Невизначеність полягає у неможливості оцінювання ймовірності настання певних подій та діапазонів їхнього впливу, натомість ризик передбачає можливість оцінювання ймовірності настання таких подій та результатів їхньої реалізації.

Під час апробації запропонованої моделі оцінювання ефективності формування фінансової стратегії банку здійснено структурування джерел доходів АБ «УКРГАЗБАНК» за сегментуванням клієнтів у 2020–2022 рр. та проаналізовано дотримання нормативів ліквідності НБУ. Під час оцінювання адекватності капіталу здійснений аналіз динаміки видів капіталу протягом 2020–2022 рр. Порівнюючи прибутковість АБ «УКРГАЗБАНК» з іншими банками, встановлено, що прибутки банку є значно нижчими у порівнянні з найкращими гравцями банківського сектору.

На основі аналізу усіх елементів моделі оцінюванні виявлено, що на результати діяльності банку впливають умови мінливого економічного середовища, які варто враховувати у плануванні майбутніх періодів. Зокрема, подальшого дослідження потребує використання стратегії стабілізації для покращення фінансових результатів банку в умовах невизначеності та мінливого економічного середовища.

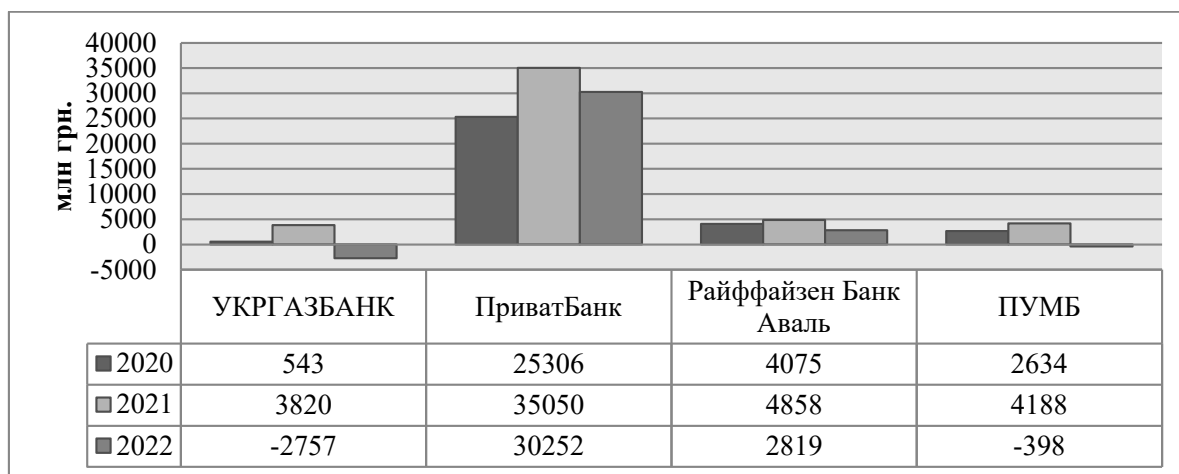

Рис. 3. Прибуток/збиток відомих українських банків, 2020–2022 рр., млн грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криклій О. А., Москаленко А. О. Вплив невизначеності на ліквідність банківської системи України. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/59.pdf (дата звернення: 30.10.2023)
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. / Ред. кол.: С. В. Мочерний та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 863 с.
3. Корчева В. Концепція невизначеності в економічній науці. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 1. С. 41–50.
4. The impact of uncertainty on activity in the euro area. *European Central Bank. Economic Bulletin*. 2016. Issue 8. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201608.en.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
5. Karnizova L. and Jiaxiong C. Economic Policy Uncertainty, Financial Markets and Probability of US Recessions. *Economics Letters* 125.2. 2014. P. 261–265. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/82577811.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
6. Віннічук О. В. Політичні ризики в умовах демократичної трансформації суспільства: теоретико-праксеологічний аналіз: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2013. 220 с.
7. Палінчак В. В. Зміна парадигми менеджменту на сучасному етапі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Випуск 36. С. 133–134.
8. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК». URL: <https://www.ukrgasbank.com> (дата звернення: 30.10.2023)
9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 30.10.2023)

REFERENCES

1. Kryklii O. A., Moskalenko A. O. (2020). Vplyv nevyznachenosti na likvidnist bankivskoi systemy Ukrainy [The influence of uncertainty on the liquidity of the banking system of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/59.pdf (accessed 30 October 2023) [in Ukrainian].
2. Mochernyj S. V. (2000). Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Vydavnychyj tsentr «Akademiiia», vol. 1, 863 p. [in Ukrainian].
3. Korcheva V. (2016). Kontseptsii nevyznachenosti v ekonomichnii nauzi [Uncertainty concept in economic science]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 1, pp. 41–50 [in Ukrainian].
4. The impact of uncertainty on activity in the euro area (2016). European Central Bank. *Economic Bulletin*. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201608.en.pdf> (accessed 30 October 2023).
5. Karnizova L., Jiaxiong C. (2014). Economic Policy Uncertainty, Financial Markets and Probability of US Recessions. *Economics Letters*, vol. 125, pp. 261–265. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/82577811.pdf> (accessed 30 October 2023).
6. Vinnichuk O. V. (2013) Politychni ryzyky v umovakh demokratychnoi transformatsii suspilstva: teoretyko-prakseologichnyi analiz: monohrafiia [Political risks in the conditions of democratic transformation of society: theoretical and praxeological analysis: monograph]. Kamianets-Podilskyi: PP Moshak M.I., 220 p. [in Ukrainian].
7. Palinchak V. V. (2015) Zmina paradyhmy menedzhmentu na suchasnomu etapi [Change of management paradigm at the present stage]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota*, vol. 36, pp. 133–134 [in Ukrainian].
8. Ofitsiyni sait AB «UKRHAZBANK» [Official site of JSB «UKRGASBANK»]. Available at: <https://www.ukrgasbank.com> (accessed 30 October 2023).
9. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of National bank of Ukraine]. Available at: <http://www.bank.gov.ua> (accessed 30 October 2023).

Nelia Volkova, Viktoriia Dudar, Vasyl' Stus Donetsk National University. Application of the efficiency assessment model of the formation of financial strategy of bank in conditions of uncertainty.

Annotation. The purpose of the article is to highlight the theoretical, methodological and practical foundations of the formation and evaluation of the effectiveness of the bank's financial strategy, taking into account the influence of conditions of uncertainty. **Methodology of research.** The achievement of the purpose set in the article necessitated the use of the following research methods: generalization, comparison, analysis and synthesis. **Findings.** The article examines in detail the main approaches to understanding the category of uncertainty, and also distinguishes between the concepts of "uncertainty" and "risk". It was found that the scientific basis of uncertainty is insufficient and needs further development. The impact of conditions of uncertainty on the formation financial strategy of the bank is analyzed. A model for evaluating the effectiveness of the financial strategy of the bank was proposed and its approval was carried out. The structuring of the sources of income of JSB "UKRGASBANK" by customer segmentation in 2020–2022 was carried out and compliance with the liquidity standards of NBU was analyzed. During the assessment of capital adequacy, an analysis of the dynamics of capital types during 2020–2022 was carried out. Comparing the profitability of JSB "UKRGASBANK" with other banks, it was established that the bank's profits are significantly lower compared to the best players in the banking sector. It was found that the current financial strategy of JSB "UKRGASBANK" is quite effective, which is confirmed by the analyzed indicators. However, in the course of the study, the influence of the conditions of the changing economic environment, which should be taken into account in the planning of future periods, on the results of the bank's activities was revealed. **Practical value.** The practical application of the evaluation model proposed based on the results of the research will make it possible to analyze the effectiveness of the formation financial strategy of bank and to provide recommendations and measures to improve the bank's performance in conditions of uncertainty.

Keywords: uncertainty, risk, financial strategy, financial strategy evaluation model, bank income, liquidity, capital adequacy, bank performance.